

कृषि पदार्थामधील रसायने, किटकनाशके व धातूंचे अवशेष
नियंत्रित करण्यासाठी बृहत स्वरूपाचा प्रकल्प (Mission for
controlling chemical in agricultural products)
राबविण्यास प्रशासकीय मान्यता देण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक :लोस्वाचौ -२०११/१७८/प्र.क्र. ६५/१४-अ,
दिनांक - २० एप्रिल, २०११.

वाचा:- १) कृषि आयुक्तालयाचे पत्र क्रमांक- गुनि-६/न.क्र.१८००/१६०/२०११,
दिनांक १७.२.२०११.

प्रस्तावना :

राज्यात शेती, फळे, भाजीपाला इत्यादी पिकावर विविध रोग व कीडीचा प्रादुर्भाव रोखताना अतिसावधानतेमुळे व अज्ञानामुळे रासायनिक खते व किटकनाशकांचा अधिक व अनावश्यक वापर केला जातो. तसेच कृषि मालांच्या साठवणूकीमध्ये व धुरीकरण करताना कीड नाशक रसायनांचा जादा वापर केल्यामुळे कृषि मालांत किटकनाशके व रसायनाचा उर्वरित अंश ब-याच प्रमाणात राहण्याची शक्यता निर्माण होते. सध्याच्या काळात कृषि मालाची उपभोक्त्याकडून निवड करताना रंग, चव, आकार, पौष्टिकता इ. सारख्या गुणधर्माबरोबरच उर्वरित अंशाच्या क्षम्य पातळीवर असलेल्या कृषि मालास प्राधान्य मिळत आहे. मा.लोक आयुक्त आणि उप लोक आयुक्त यांनी कृषिजन्य पदार्थांतील कीडनाशकाच्या उर्वरित अंशाचे प्रमाण मर्यादेत राहण्यासाठी विशेष अहवालाद्वारे शिफारशी केलेल्या आहेत. तसेच, वर्तमानपत्रातून कृषि उत्पादनामधील अपायकारक अवशेषाबाबत चिंता व्यक्त करण्यात आलेली आहे. कृषि मालामधील ठराविक मर्यादेच्या बाहेर किंवा जादा प्रमाणात असलेला कीडनाशकाचा उर्वरित अंश हा जनतेच्या आरोग्याच्या दृष्टीने चिंतेचा विषय आहे. याबाबत कृषि विभागामार्फत नियमित स्वरूपाच्या योजनेअंतर्गत विविध घटकांतर्गत कार्यवाही करण्यात येत आहे. या योजनांचे पुढील पाच वर्षांत बळकटीकरण करून, शेतकऱ्यांमध्ये कृषि पदार्थांतील अपायकारक उर्वरित अंशाबाबत मोठ्या प्रमाणात जागृती निर्माण करणे व त्यांना प्रशिक्षण देणे यासाठी एक बृहत स्वरूपाचा प्रकल्प राबविण्याबाबतची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

राज्यातील जनतेचे स्वास्थ्य व कृषि क्षेत्राच्या आर्थिक विकासाकरिता प्राप्त झालेले महत्व विचारात घेता, राज्यस्तरावर कृषि पदार्थामधील रसायने / कीटकनाशके व धातूंचे अवशेष नियंत्रित करण्यासाठी उपरोक्त संदर्भ क्र. १ अन्वये प्राप्त झालेल्या प्रस्तावाच्या आधारे बृहत स्वरूपाचा प्रकल्प कार्यान्वित करण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे.

२. या प्रकल्पात सामील करण्यात आलेल्या कृषि पदार्थात धान्ये, कडधान्ये, तेलबिया, फळे व भाजीपाला यांचा समावेश राहणार आहे. तसेच दुध, मासे, मांस यांचीही तपासणी प्रयोगशाळेत होऊ शकणार आहे. या प्रकल्पाच्या आराखड्यात कृषि मालातील उर्वरित अंशाचे प्रमाण नियंत्रणात राहण्यासाठी विभागांतर्गत सधन कापूस विकास योजना, गळीतधान्य विकास कार्यक्रम, राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान, कडधान्य, तृणधान्य विकास कार्यक्रम, मका विकास कार्यक्रम, राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात), सेंद्रीय शेती व कृषि माहिती विभाग, या योजनांची निवड करण्यात आली असून या अंतर्गत जैविक औषधी

वितरण, शेतकऱ्यांच्या शेतीशाळा, प्रवर्तकांचे प्रशिक्षण (टिओएफ), एकात्मिक किड व्यवस्थापन, पिक संरक्षण औषधे, पीक संरक्षण रासायनिक आणि जैविक औषधांच्या वापरासाठी अर्थसहाय्य, किटकनाशकांच्या वापराबाबत प्रचार व प्रसिध्दी, बिजप्रक्रिया, पिकांवरील किडरोग सर्वेक्षण व सल्ला प्रकल्प-जनजागृती इत्यादि बाबींसाठी पुढील पाच वर्षासाठी भौतिक लक्ष निर्धारित करण्यात आलेले आहेत. सेंद्रीय शेती योजना एकात्मिक कीड व्यवस्थापन व बीयाण्यांवर पेरणीपूर्वी बीजप्रक्रिया केल्यास पिकांवर येणा-या किडरोगांना प्रतिबंध करता येतो. या बृहत आराखड्या अंतर्गत कृषि उत्पन्नातील मर्यादेपेक्षा जास्त असलेल्या उर्वरित अंशाबाबत शेतकऱ्यांमध्ये जागृती निर्माण करणे, त्यासाठी शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण देणे याबाबत विविध माध्यमाचा उपयोग करून जनमानसात जागृती निर्माण करण्यासाठी प्रसिध्दी देणे, शेतकऱ्यांना एकात्मिक किडव्यवस्थानाबाबत मार्गदर्शन करणे, जैविक किड नियंत्रण प्रात्यक्षिके आयोजित करणे, प्रमाणित मालाच्या विक्रीस प्रोत्साहन देण्याकरिता धान्य महोत्सव आयोजित करणे, पिकावर येणाऱ्या किड रोगाचे व्यवस्थापन करणेकरिता करावयाच्या उपाय योजनेंतर्गत बीज प्रक्रीयेचा वापर वाढविण्यासाठी कार्यक्रम घेण्यात येतील. राज्यात शेतीमध्ये वाढत्या रासायनिक किटकनाशकांचा वापर कमी करून जैविक किटकनाशकांच्या वापरात वाढ करण्याकरिता १० जैविक किडनियंत्रण प्रयोगशाळा कार्यरत आहेत. या उपाययोजनेद्वारे रासायनिक किटकनाशकांचा वापर कमी करून त्याऐवजी जैविक किटकनाशकाचा वापर वाढविण्याकरिता शेतकऱ्यांना प्रोत्साहित करण्यात येईल.

३. बृहत आराखड्याच्या संनियंत्रणासाठी आयुक्त (कृषि) याच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात येत असून या समितीची रचना व कार्य पुढीलप्रमाणे राहातील :-

अ.क्र.	समिती सदस्य	पदनाम
१.	आयुक्त, कृषि,	अध्यक्ष
२.	संचालक (निविष्ठा व गुणनियंत्रण)	सदस्य
३.	संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण)	सदस्य
४.	संचालक (फलोत्पादन)	सदस्य
५.	संचालक (प्रक्रिया व नियोजन)	सदस्य
६.	विभागीय कृषि सहसंचालक (१)	सदस्य (अध्यक्षांनी सुचित केल्याप्रमाणे)

७. सहसंचालक (नियोजन व अंदाजपत्रक) सदस्य सचिव

गरजेनुसार समितीच्या अध्यक्षांना कृषि विद्यापीठांचे अधिकारी तसेच इतर तज्ञांना निमंत्रित म्हणून वेळोवेळी बोलविण्याचा अधिकार अध्यक्षांना असेल.

सदरहु समिती-

१. केंद्र शासनाकडून किटकनाशकांच्या संदर्भात वेळोवेळी प्राप्त झालेले आदेश, सूचना तसेच देशात बंदी घातलेली व शिफारस न केलेली किटकनाशकांचा वापर होणार नाही या दृष्टीने संबंधित यंत्रणेद्वारे किटकनाशके अधिनियम-१९६८ व किटकनाशके नियम-१९७१ यामधील तरतुदींची प्रभावीपणे अंमलबजावणी करेल.
२. बृहत आराखड्या अंतर्गत नागपूर व पुणे येथील प्रयोगशाळांसाठी सन २०११-१२ ते २०१५-१६ या कालावधीत वर्षनिहाय निर्धारित केलेल्या लक्षांकानुसार तपासणीची कार्यवाही पूर्ण करून घेईल.

३. वाढत्या प्रमाणात होणारा रासायनिक किटकनाशकांचा वापर थांबविण्यासाठी सेंद्रिय शेतीस प्रोत्साहन देण्यासाठी आखलेल्या योजनांचा वेळोवेळी आढावा घेईल. कृषि विभागाकडील क्षेत्रीय स्तरावर काम करणाऱ्या अधिकारी/कर्मचाऱ्यांना कृषि उत्पादनातील उर्वरीत अंश कमी करण्यासाठी लक्षांक निर्धारित करून देण्यात येईल.
 ४. प्रमाणापेक्षा जास्त उर्वरित अंश असलेल्या कृषि मालाच्या विल्हेवाटीची पध्दत निश्चित करेल.
 ५. उर्वरित अंश तपासणी संदर्भात निर्याती विषयक तसेच देशांतर्गत उर्वरित अंशाचे प्रमाण तपासण्यासाठी आवश्यक असलेल्या वेगवेगळ्या चाचण्यांसाठी तपासणी शुल्क निर्धारित करेल. उर्वरित अंश तपासणी प्रयोगशाळेत तांत्रिक कामे करण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या मनुष्यबळासाठी वेळोवेळी निर्गमित होणाऱ्या शासन निर्णयास अनुसरून तांत्रिक मनुष्यबळ पुरविणाऱ्या संस्थांमार्फत / कंत्राटी पध्दतीने मनुष्यबळ विहीत पध्दतीने उपलब्ध करून घेईल.
 ६. या योजने अंतर्गत क्षेत्रीय अधिकारी/कर्मचारी व शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण) यांच्यामार्फत क्षेत्रीय स्तरावर प्रशिक्षणाचे आयोजन करून जनजागृती निर्माण करण्यात येईल
 ७. या संबंधित योजनांच्या आर्थिक तरतुदीसाठी केंद्र शासनाच्या विविध योजना, कृति आराखडा, राष्ट्रीय कृषि विकास योजना व राज्य शासनाच्या योजना या अंतर्गत किडनाशक उर्वरीत अंश नियंत्रणासाठी राबविण्याच्या बाबींकरिता पुढील पाच वर्षांचे नियोजन करून त्या आधारे आवश्यक असणारा निधी संबंधित योजनेअंतर्गत शासनाकडे मान्यतेसाठी प्रस्तावित करेल.
४. सदरहू समितीची महिन्यातून किमान एक वेळ बैठक घेणे अनिवार्य राहील तसेच प्रयोगशाळांमध्ये दरवर्षी तपासण्यात आलेल्या नमुन्यांमध्ये आढळून आलेल्या किडनाशकांच्या उर्वरित अंशा संबंधातील सविस्तर वार्षिक अहवाल दरवर्षी प्रसिध्द करेल.
५. हा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईटवर www.maharashtra.gov.in येथे उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०११०४२०१६३१३३००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(ध.कु राठोड)
सहसचिव, महाराष्ट्र शासन
कृषि व पदुम विभाग

प्रति,
 आयुक्त, कृषि, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
 महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता / लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र-१ / २, मुंबई / नागपूर,
 सर्व कुलगुरु, कृषि विद्यापीठ,
 संचालक लेखा व कोषागारे संचालनालय, मुंबई,
 संचालक (नि. व गु.नि.), कृषि आयुक्तालय, पुणे,
 सर्व संचालक, सह संचालक, कृषि आयुक्तालय, पुणे,

विभागीय कृषि सह संचालक (सर्व),
जिल्हा अधिक्षक, कृषि अधिकारी (सर्व),
कृषि विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व),
मा. मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव.
मा. मंत्री (फलो.) यांचे खाजगी सचिव.
मा. राज्यमंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव.
मा. राज्यमंत्री (फलो.) यांचे खाजगी सचिव.
सर्व कुलगुरु, कृषि विद्यापीठ,
व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ, मुंबई.
संचालक, महाराष्ट्र राज्य, बियाणे महामंडळ
सर्व संचालक / सहसंचालक, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला
मुख्य सरव्यवस्थापक, राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक (नाबार्ड), पुणे
मुख्य सरव्यवस्थापक, बँक ऑफ महाराष्ट्र (अग्रणी बँक), पुणे
संचालक, महाराष्ट्र राज्य पणन मंडळ, पुणे
सहसंचालक (विस्तार १), कृषि आयुक्तालय, पुणे
विभागीय कृषि सहसंचालक (सर्व)
उप सचिव, सहकार व पणन विभाग,
उपसचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग,
उपसचिव, कृषि व पदुम विभाग (पदुम),
उपसचिव, सामान्य प्रशासन विभाग/कार्यासन-१५,
सर्व सह सचिव, उपसचिव, अवर सचिव, कृषि विभाग,
निवड नस्ती /१४-अ.